

RAPORTTI SARAN



Teksti alkaa itää talsiessani syyskuisessa aamusumussa. On siksi märkää, ettei oikopolkuja ole käyttäminen: musta keskivenäläinen maa liimautuu kenkiin kuin liisteri ja kiipii ylöspäin. Näkyvyyttä on arviolta kaksisataa metriä. Miltei joka suunnalla on lähempänä reaalisosialistisia kerrostaloja.

Tämä on Svetotehstroin jättilähiö Saran ošissa, Mordoviasa eli Mordvan tasavallassa. Kaupunki löytynee järkevästä kokoiselta Venäjän tai Neuvostoliiton kartoilta nimellä Saransk.

Käytän nimeä Saran oš, koska olen paikalla uralistina, suomen sukukielten ja niitä puhuvien kansojen tutkijana. Sar, Saran oš, Saranskoi - nimitys ei ole vakiintunut, niin kuin ei mikään kaupunkielämään liittyvä mordvan eli mokšersän kielessä. Mordvalaiset

ovat maanviljelijäkansaa. Kaupungit ovat täällä venäläisten perustamia, niissä alkuperäisväestöä on vain venäläistynään vähemmistönä.

Suomalaiset opetussuunnitelmat tuntien esittelen lyhyesti mordvan kansan, ennen kuin raportoin laajemmin sen "pääkaupungista".

Mordva on suomen suku-kieli, jonkin verran etäisempi kuin saamelaiskielet. Maallikolle tämä merkitsee, että puhuttu mordva on täysin käsittämätöntä ja kuulostaa ensi alkuun venäjältä. Korvan harjaannuttua hieman alkaa suomalainen (kieliopinnoittakin) erottaa mordvan venäjästä: painotus on toinen ja vokaalien osuus suurempi. Kieltä opiskellessa löytyvät sanaston ja kieliopin ikivanhat yhtäläisyydet, jotka sitovat suomen mordvaan huomattavasti

tiukemmin kuin tunnetumpaan unkariin.

Itsensä mordvalaisiksi ilmoittavia on entisen Neuvostoliiton alueella miljoonan verran (1989: 1 154 000). Heistä mordvaa puhuu äidinkielenään noin kaksi kolmannesta (1989: 6). Kolmannes mordvalaisista - eli hyvin suuri osa nuorisosta - on siis ainakin kieleltään venäläistynyt, heikoin tilanne on kaupungeissa ja tasavallan ulkopuolisilla alueilla. Mordoviassa (26 000 km²) elää runsaat 300 000 mordvalaista, enemmistönä ovat venäläiset ja toiseksi tärkeimpänä vähemmistönä tataarit. Monet myrskyisät vuosisadat ovat hajottaneet suurimman osan mordvalaisista ympäri Venäjänmaata.

Mordvalaiset jaetaan kahteen pääryhmään: ersäläisiin ja mokšalaisiin. Kaikista mordvalai-

OŠISTA



sista ersäläisiä on noin kaksi kolmannesta, mutta Mordoviassa heitä on hieman vähemmän kuin mokšalaisia. Paljon on kiistelty siitä, onko kyseessä yksi vai kaksi kansaa ja kieltä. Tällä hetkellä mordvalaisten kansallistunne on niin heikko, että kysymykseen on vaikea vastata. Kielinä ersä ja mokša eivät tunnu olevan toisistaan kauempana kuin (vanhojen ihmisten puhumat) Varsinais-Suomen ja Savon murteet. Koettakaa pa kuvitella, että Suomessa käytettäisiin virallisesti läntistä ja itäistä kirjakieltä... Toisaalta, vaikka kieli olisikin yhteinen, voi kulttuuri erottaa kaksi kansaa toisistaan.

Palaan Saran ošin hitaasti hälvenevään sumuun. Auringon näin viimeksi toissapäivänä. Puolan korkeudella sijaitsevan Mordovian ilmasto on erittäin mantereinen. Neljäkymmentä astetta ei ole

tavatonta lukema sen enempää kesällä kuin talvellaakaan. Kesästä olen selvinnyt, talvi on edessäpäin. Kerrostaloalueella keskilämmitys kytketään toimintaan lokakuun alkaessa. Talvivalokuvissa opiskelijatyöt hymyilevät paksujen turkiskaulusten ja turkislakkien välistä. Eläinsuojelijat ovat jossakin toisessa todellisuudessa, samoin vihreät ja tasa-arvoliike. Ihmiset keskittyvät itsensä suojelemiseen. Se on tarpeen esimerkiksi ahtaudesta julkisiin kulkuneuvoihin.

Nytkin tunnelma johdinauton ovella tuo ala-asteen mieleeni. Pahinta on linjojen keskivaiheilla, joskus ovet eivät mahdu sulkeutumaan. Olen tottunut siihen, että halutessani istumapaikan nousen autoon päätepysäkiltä. Saran ošin yli 300 000 asukasta kuljettavat edes ja takaisin venäläiset johdinautot (lippu 1,5 ruplaa), pienet venäläiset ja suuret unkarilaiset linjurit (2 ruplaa) sekä ns. Reittitaksit (3 ruplaa). Rahastajatädit tunkeutuvat kaikkien Venäjän-kävijäin ihmettelämällä tavalla ihmismassoja läpi ja todella myyvät useimmille matkustajille liput.

Paperille painettua paikallisliikenteen aikataulua en ole milloinkaan nähnyt. Pysäkkitauluista voi saada suuntaa-antavaa tietoa tai sitten ei. Ihmiset eivät tunnu haluavankaan tietää, onko jokin tietty vuoro myöhässä poikkeuksellisesti vai tavan mukaan. Sinänsä hyvä perussääntö "odota tai kuole" on sisäistetty niin perusteellisesti, että mieluummin odotetaan täpötäyttä linjuria kaksi tuntia kuin kävellään tunnissa perille. Samaa ajatusmallia sovelletaan moninaisiin elämän asioihin, sillä ei ole tavatonta, että valtion palkat myöhästyvät kuukauden tai pari.

Opiskelijatoverini ovat nähneet yhden kaupungin kartan yliopistolla. Psykologituttuni mukaan niitä sai myös kirjakaupoista viitisen vuotta sitten, "mutta nyt painos on loppu ja karttaa on aivan turha etsiä". Kartoittaminen

on kehittävä harrastus. Erityisen kiintoisaksi työn tekee se, että katuja päälle on paikoitellen rakennettu esim. tehtaita. Äkkiseltään luulisi L. Tolstoin kadun päättyvän Pole ajevinkatuun. Kierrettyäni vastaan tulleen tehdasalueen löydän nimettömän kadunpätkän. Ei sentään, erään talon seinässä lukee "L. Tolstoin katu" ja numero. Virallinen tieto vai pelkkä jäännös? Turha kysyä.

Jos kysellä haluatte, menkää vaikka Saran ošin pääpostiin kysymään puhelinluetteloa. Niin minäkin menin paikallisen ystäväni kanssa. Saimme myös kiinnitettyä kahvitaukoa pitävän henkilökunnan huomion.

- Ei ole. Teidän täytyy ostaa se.

- Hyvä. Mistä niitä saa?

- Emme me tiedä.

Tämä pätee jo Pietarissakin: venäläinen palveluammatin harjoittaja ei tiedä eikä halua tietää mitään, mikä ei kuulu toimenkuvaan.

Ensimmäinen tuttujen luona näkemäni puhelinluettelo oli tukevan romaanin kokoinen, peräisin vuodelta 1986. Toisesta paikasta löytynyt vuoden 1994 opus oli jo lupaavamman kokoinen.

- Mistäköhän näitä saa ostaa?

- Torilta, mutta ei se ole kovin hyvä ostos. Kaikkien numeroiden alku on muuttunut, eivätkä uudet numerot ole automaattisesti pääteltävissä.

- Milloin ne muuttuivat?

- Pari vuotta sitten.

- No minä haluaisinkin tämän vuoden luettelon.

- Ei sellaista ole. Ei niitä julkaista joka vuosi. Minun luetteloni on uusin.

Olen nyt pitkään kertoillut ilmiöistä, jotka voivat hämmäntää suomalaista. Venäjällä, etenkin Moskovan ja Pietarin ulkopuolella, ne ovat kuitenkin luonnollisia asioita, joihin ihmiset ovat sopeutuneet. Ei täkäläisille tule mieleenkään kaivata tiedonhakupalveluja. Tietoa saa tutuilta, käymällä



Kuva 12a: Asuintalo vuohineen ja kanoineen

paikan päällä, joukkoviestimistä, yleisesti ottaen sattumalta. Ei pidä kuvitella, ettei puhelinluettelottomassa ja kartattomassa kaupungissa olisi mitään. Saran omissa on melkein kaikkea, mitä kuvitella saattaa - jos se sattuu löytymään ja toimimaan.

Ruokakauppoja riittää, ja niissä on ruokaa: leipää, olutta, votkaa, kalasäilykkeitä, keksejä, vihanneksia, suklaata, lihaa... Kilo tummaa leipää maksaa nelisen ruplaa tai enemmän, ja leipä on yksi edullisimmista elintarvikkeista. Tavallisella alle 200 Suomen markan kuukausipalkalla eläminen on tiukahkoa, semminkin kun naisväki tuntee muotitietoisien pukeutumisen velvollisuudekseen. Työttömyys on huomattava ongelma, sillä valtaosa Saran ošin tehtaista on sulkenut ovensa. Inflaatio koskee lähinnä hintoja, palkankorotukset ovat harvinaisia. Täydennystä haetaan sukulaisilta maalta, monella on myös siirtolapuutarhamainen mökki kaupungin ulkopuolella. Lisäksi halvempia vaihtoehtoja etsitään osittain kauppahallimaisilta toreilta.

Paljon on kioskeja, kelloseppiä ja parturi-kampaamoja. Talous- ja kodintarvikeliikkeet painottavat valikoimissaan remonti-

tarvikkeita. Pankeilla näyttää menevän hyvin. Rahanvaihtopisteitä on kohtalaisen paljon, mutta yleensä ne eivät tunne muita valuuttoja kuin Yhdysvaltain dollarin ja Saksan markan. Muita yleisiä ja melko yleisiä palveluita ovat apteekit, vaatekaupat, kirja- ja papereikaupat, postit, sokerileipurit... Yhden tietotekniikkaliikkeenkin tunnen, mutta musiikki- tai äänilevykauppaa en ole vielä löytänyt. Joskus haaveilen yritysluettelon laatimisesta.

Hotelleja Saran omissa on ainakin kaksi. Keskustan jättiläisen, hotelli Saranskin taso on peseytymistiloja lukuunottamatta aivan siedettävä. Asiakkaat ovat enimmäkseen työmatkalaisia, joiden yöpymisen yritys maksaa; jopa saapumisilmoituksessa tiedustellaan työkomennuksen numeroa. Tämä on helppo ymmärtää, kun vertaa yöpymisen hintaa palkkatasoon. Kahden hengen huone maksaa noin 80 Suomen markkaa.

Ravintoloi- ta on muutama, mutta suomalaisine opiskelija-asuineni en ole yrittänyt sisälle. Onneksi osa kah-

viloista tarjoaa lämmintä ruokaa ilman solmiopakkoa. Viihtyisimmässä kahvilassa pihvi paistettujen perunoiden, vihannesten, leivän ja mehulasillisen kera maksaa Suomen rahassa kymppin verran. Annos on hyvä, vaikkei järin suuri.

Asioipa Venäjällä hotellissa, kahvilassa, kaupassa tai missä tahansa, henkilökunta ei tyrkytä mitään. (Äärimmäisyydestä toiseen: vieraisilla käytäessä isäntäväen tehtävä on kuvitella, että vieraan maha on pohjaton.) Palveluammattien harjoittajat eivät tunnu havaitsevan minkäänlaista yhteyttä menekin ja elintasonsa välillä. Jos mieli ostaa jotakin, on asia seikkaperäisesti selvitettävä myyjälle. Kieliongelman sattuessa henkilökunta rupeaa olkapäitään kohtautellen neuvottelemaan:

- Mitähän tuo tahtoo?
- Olutta kai, muttei osaa selittää, minkä merkkistä.
- Jaa. No ei voi sitten mitään.

Tässä tilanteessa vain asiakkaan yritteliäisyys - elekieli, sanakirja, kohdallani usein myös mordvan puhuminen - voi auttaa. Tavarat ovat ja pysyvät tiskien takana tai sisällä, valintamyymälöitä ei ole. Torilla käsin puhuminen on hiukan helpompaa.

Tunnen Saran ošin palvelut huomattavasti paremmin kuin kulttuurielämän. Tai-



demuseossa olen sentään käynyt pariinkin otteeseen. Museo on nimetty jonkinasteista kansainvälisestä mainetta saavuttaneen kuvanveistäjä Stepan Erzjan mukaan, ja Erzjan vaikuttavat puuveistokset muodostavat huomattavan osan kokoelmista. Vuosien 1941-45 suuren isänmaallisen sodan museo on ollut korjaustöiden vuoksi suljettuna. Rakennustaiteen ystäville monet puutalokaupunginosat tarjoavat museokäynnin veroisia elämyksiä. Musiikkiteatterissa esitetään oopperoita ja musikaaleja, elokuvateatterit mainostavat "Tähtien sodan" I jaksoa näkyvästi mutta värittömästi. Kulttuurihovichissa esiintyy kevyehkö(n) musiikin tahtia, ja äskettäin siellä koontui mordvalaisten kolmas kansankonferenssi. Korkeinta opetusta tarjoavat nyttemmin myös suomen kieltä opettava yliopisto sekä opettajakorkeakoulu (pedagoginen instituutti).

En malta jättää mainitsematta pakettiautoa, joka kerran kiinnitti huomioni Svetotehstroissa. Ensimmäisenä havaitsin teks-

tin "Finlux", tarra kyljessä taas mainosti: "Titaani-vaihtautot Toyota-liikkeistä". Takaovia koristivat Saamen liput! Rekisterikilvet olivat venäläiset.

Kun viimeistelen raporttiani lokakuun loppupuolella, on taannoinen aamusumu enää harmaa muisto. Sitä seurasi helleaalto,

jonka aikana vain keltaiset lehdet muistuttivat syksystä, sitten ensi hallat. Ensilumi tuli ja meni lokakuun 20. päivän tienoilla. Elämä jatkuu Saran ošissa, ja talvi tulee varmemmin kuin johdinauto.

MCJT

Seepian Saran ošin
erikoiskirjeenvaihtaja

Kuva 13: Sanomalehdet saa puistossa lukea ilmaiseksi



Euphorbia canariensis

Kanarian saarilla käyneet ovat saattaneet nähdä tämän kasvin (*Euphorbia canariensis*), joka ei ulkonäöstään huolimatta ole

kaktus, vaan tyräkkikasveihin (*Euphorbiaceae*) kuuluva puu. Se on kuitenkin vastaavassa ympäristössä eläessään kehittännyt saman kaltaisen rakenteen. Varsi on vih-

reä, mehevä ja neli- tai viisisärmäinen. Lehdet ovat muuttuneet 5-15mm pitkiksi piikeiksi, jotka sijaitsevat kolmen tai neljän ryhmässä. Oksat haarautuvat muodostaen puumaisen rakenteen, ja varsi on alhaalta puutunut. Kasvi voi kasvaa jopa kaksitoista metriä korkeaksi. Tyräkit ovat kehittäneet nämä ominaisuudet täysin kaktuksista riippumatta, sillä ne ovat kehittyneet eri mantereilla, eivätkä edes ole keskenään läheistä sukua. Tyräkkien sukuun kuuluvat sen sijaan huonekasveina kasvatetut joulutähti (*E. pulcherrima*) ja piikkikruunu (*E. mili*) sekä Suomessa luonnonvaraisena kasvavat ranta- ja kenttätyräkki (*E. palustris* ja *E. esula*).

Sampo Tiensuu

pulcherrima = kaunein
palustris = suolla kasvava

